

JOHANA OŽVOLD, ROBERT TURICKÝ / 1. 8. 2022

Stal jsem se nezvaným hostem kinematografie. Rozhovor s Vlastimilem Venclíkem

Vlastimil Venclík (1942) je filmový scenárista a režisér, dramatik a herec řady zapomenutelných rolí. Na katedře režie na FAMU začal studovat v roce 1966 jako mladý, nadějný talent. Natočil zde své studentské snímky *Svatební noc* (1968), *Národ sobě* (1968) a *Nezvaný host* (1969), za kterého byl v roce 1970 vyhozen ze školy. Za normalizace se živil jako pomocný režisér, scenárista a divadelník (zpočátku pod cizím jménem), příležitostný herec nebo kontrolor nemocných. Po revoluci natočil ještě několik televizních filmů, dokumentů a seriálů. Skoro celý svůj život psal divadelní hry, které se často nikde nehrály. V poslední době pořádá čtení svých her s Janem Kačerem.

Motivací k rozhovoru byla březnová projekce filmu *Svatební noc* v Ponrepu v rámci pásma studentských filmů z cyklu Paralelní kino.

Jak vzpomínáte na šedesátá léta?

Já jsem dítě šedesátých let a zažil jsem ten největší rozmach, kdy kulminovaly. Na školu jsem přišel v roce 1966 a potom rovnou do hnoje s nástupem normalizace. *Nezvaný host* získal velkou aktuálnost hlavně tím, co se dělo potom, on ukazuje tu kolaboraci.

Jaké byly hlavní impulsy, proč jste šel studovat FAMU?

Impulsy byly jasné. Já jsem v postpubertě chtěl být hercem, naštěstí můj exhibicionismus byl ukojen, hrál jsem asi ve třiceti filmech, řadu zapomenutelných postav. Poslední roli jsem měl v *Okupaci*. To je myslím silně přeceněný film.

Naštěstí mě na DAMU na herectví nevzali. Skamarádil jsem se s maminkou spisovatele Viewegha Slávkou Krušinovou. Ta chodila na gympl s jistým Honzou Moravcem (který si později vzal Kubišovou a ještě později byl fízlem, život je pestrý). V té době studoval na FAMU, měl takový film, kde potřeboval nějaký zjev a ona mu doporučila mě. Ten film se jmenoval *Bílá hůl*. Tam jsme se skamarádili a pod jeho vlivem jsem si dal přihlášku na FAMU. Zajímavý bylo, že mě vzali na hereckou etudu, tím jsem je údajně ohromil. Na škole mě vzalo psaní apod. Tam jsem měl naivní představu, že budu režisér. Přišlo mi, že mám lepší nápady než lidi ze scenáristiky, tak jsem si to od prvního ročníku psal sám. A nikdy jsem žádnou jinou předlohu než svoji nedělal. Tak jsem si myslel, že to bude až do mé smrti a to jsem se mýlil.

A jaké byly vaše první práce na škole?

Kdybych to vzal od Adama, tedy od prvního ročníku, tak si všichni mysleli, že budu úspěšný, protože jsem dělal komedie. Někteří si dokonce představovali, že to budou divácké komedie jako *Slunce, seno, jahody*, čímž opovrhují. Ale já jsem od začátku tíhl k jistému typu absurdity. První film byl němý, ten jsme točili asi na 8mm, jmenoval se *Chyba lávky*. Někde jsem si přečetl, že Golden Bridge v San Francisku lakují sedm let z jedné strany, pak zase z druhé strany a za těch sedm let můžou zase začít znova, to mě zaujalo. Touto eliminací mostu na české poměry jsem dospěl k lávce, vymyslel jsem si příběh o člověku, který má lávku. To jsme točili v průhonickém parku, kde jsme dali název „Soukromá lávka, vstup zakázán“. Mnohem zajímavější než ten film byly reakce lidí. Říkali, hele, mámo, to je soukromý, musíme se vrátit. Vůbec je nenapadlo, že je to totální blbost, uprostřed parku, soukromá lávka přes potok. To bylo o tom, že to lidi respektují.

Potom jsem dělal *Svatební noc*, kde to vyústilo taky v absurditu. Vlastně kdybych měl charakterizovat metodu, tak by to bylo od reality k absurditě. Mně na absurdním divadle vadilo, že absurdita je daná, kdežto mě zajímal proces, jak se z reality vyklube absurdita. To můžeme dennodenně sledovat na tolika politických jevech, i v domácnosti, že všechno začíná nějakou úplnou blbostí, maličkostí a najednou je z toho aféra. Ten proces byl pro mě zajímavý a dál už jsem to nedotáhl, protože to skončilo *Nezvaným hostem*.

Tohle bych pořád rád dělal, ale teď už jsem starej, teď už je to ztracený. Ta tendence byla, ale už se na to nikdy nepodařilo navázat.

A vaše studium na FAMU?

Dnes na tu školu pohlížím jako na nejlepší období mého života. Žral jsem to, byl jsem do toho zapálen, obětoval jsem tomu vše, pro mě to byl smysl života, být režisérem, natáčet autorské filmy. Taková naděje – jak prskavka zafrčela, tak prskavka zhasla. Mám za sebou nějaký filmy a divadla, to je důkaz, že to do ztracena nevedlo, nicméně když to hodnotím z odstupu, bude mi letos osmdesát, to je hrůza, tak je to částečně promarněný život, protože jsem nedělal to, co mě bavilo.

Celý půvab filmové fakulty, aspoň za mých časů, byl v hlavní věci, že tam bylo hodně praktických cvičení. Každý rok minimálně dvě. V prvním ročníku reportáž a hraný film. V druhém ročníku dokument a hraný film. V třetím ročníku hraný film, to byl *Nezvaný host*, a portrét osobnosti. A já, protože jsem byl pilný jako včelička, jak mi říkal Kachyňa, tak já mu dal dvojportrét. *Muž a žena* se to jmenovalo. Paní byla naivní malířka, která mi před padesáti lety říkala, že jednou budou její obrázky aktuální. Dnes se skutečně ty její fantaskní obrázky prodávají za sto tisíc. Pak jsem tam měl chlapa, původem byl Rus. Utekl za revoluce, měl takový zvláštní život, byl to samouk života, bez hlubšího vzdělání, ale strašně moudrý. Vyskytuje se i v *Marketě Lazarové* jako taková svérázná postava.

A jak vzpomínáte na své spolužáky a profesory?

Vypadalo to tak, že my jsme byli dost ambiciózní ročník. Byla tam se mnou Agnieszka Holland, dnes světově proslulá, pak Jiří Svoboda, ten se dal ke komunistům, aby mohl točit. Laco Adamík, který se potom s Hollandovou oženil. Nebo Lordan Zafranović. Měli jsme velmi dobré výsledky a pamatuji si, že po klauzurách bylo hodnocení a říkali nám, že z filmů máme lepší výsledky než nová vlna. Protože Kachyňa dělal s Procházkou a Jan Procházka měl skupinu na Barrandově, tak to vypadalo, že tam budeme debutovat třeba nějakou povídkou, předběžně to vypadalo velmi nadějně. Pak to sloužilo taky jako podnět, že na škole je kontrarevoluce. Spoustě lidí se to hodilo, té garnituře normalizačních režisérů, těch hajzlů, teď už jsou všichni na onom světě. Tak díky tomuhle filmu museli lidi, co byli na katedře, vyhodit a oni triumfovali. K tomuhle posloužil *Nezvaný host* dle jejich slov jako jeden z hlavních ukazatelů kontrarevoluce.

Takže se komunistům podařilo vás eliminovat?

Tak nejen mě, ale ano, podařilo se jim to dokonale. Protože každá tvorba je spojená s velkými pochybnostmi a taky s úzkostí, aby to dobře dopadlo. A jakmile vás takhle zbaví té žízně po tvorbě a donutí vás se živit a musíte živit děti, rodinu atd., tak se vytrácíte a je to takové rozmělnění. Když není kontinuita tvorby. Všimněte si, jak je to důležité u tvůrců, po kterých něco zůstane. Kdyby měl Woody Allen takový životní příběh jako já, tak už by dávno někde visel na stromě.

Kdybych se proslavil dřív, tak jsem mohl najít nějakou skulinku, podobně jako Schorm v divadle. Chytilová díky ženské hysterii, když šla za Müllerem domů do kuchyně, tam ho seřvala a mohla točit. Byly omezené možnosti. Já jsem u Tondy Máši dělal pomocného režiséra rok po vyhození. Pak jsem dělal pět let ve zdravotnictví. Hlavně nemáte nic, čím jste se mohl prezentovat. Nemáte tu šanci.

Jak moc problémový byl váš studentský dokument *Národ sobě* s podtitulem *Groteskní dokument o cestě k socialismu*?

Než mě vyhodili ze školy, řekli mi, ať si ty své filmy odnesu. Takže já jsem měl doma *Svatební noc* a *Národ sobě*, který mám docela rád. Bizarní bylo, že jsme ho stříhali a venku pod oknem na FAMU byly ruský tanky v šedesátém osmém. Původně jsem chtěl dělat filmovou rehabilitaci. Rok 1968 byl pro moji generaci klíčový a někdy si myslím, že byl klíčový i pro celou planetu, protože to byla jediná naděje, kdy se dal socialismus spojit se svobodou. Ukazovalo se to, ne že by to bylo ideální, ale byl tu náběh k tomu. A já si myslel, že to naše civilizace postrádá, ten kapitalismus je tvrdý systém. Je samozřejmě lepší než socialismus, ale taky leccos reguloval.

Zkrátka, jak jsem došel k tomuhle filmu. Chodil jsem s magnetofonem Duo, abych měl dostatečnou přípravu, byl strašně těžký, dnes už bych takovou energii nevyvinul. A sbíral jsem svědectví politických vězňů. Byl tam třeba profesor Peška, který dostal pětadvacet let v procesu s Horákovou, strašně inteligentní, jemný člověk, už tenkrát starší pán. Byl tam taky člověk, který dělal u Beneše na hradě a ten strávil nejvíc dní v korekci. Ten mi řekl, že za týden v korekci poznal víc protivenství a mučení než za celou válku, kdy seděl v Německu v koncentráku. Další byla paní, která rodila na Pankráci. Nejrůznější typy, velmi zajímavý. Měl jsem materiálu na čtyřicet hodin, což jsem potom sestříhal do přijatelné délky. Čím víc jsem to poslouchal, tím víc jsem si

říkal, že nemám právo o tom dělat film, že jsem to neprožil. To jsou taková svědectví, že se to nedá vyjádřit krátkým filmem. To by člověk musel udělat celovečerní film. A z téhle plejády těch zajímavých osobností jedna vyčnívala, což byl jistý Klement Lukeš, později disident, doporučil mi ho Milan Kundera, který nám přednášel literaturu. Musím zdůraznit, že Lukeš byl slepý. Takže tam byla zvláštní metafora, že slepý komunista vyprávěl o své vlastní slepotě ve smyslu toho, co dělal v padesátých letech. Viděl hvězdu budoucnosti v Sovětském svazu a komunismu a byl velmi aktivní. Včas vystřízlivěl a později skončil přirozenou cestou mezi disidenty.

A s tím materiálem rozhovorů jste udělal co?

To jsem měl doma, nepřicházelo v úvahu, že s tím můžu někam přijít. A po revoluci, když vyšel *Nezvaný host* v Ústavu totalitních režimů, vyšel na DVD společně s filmem od Švankmajera a s dokumentem o Palachovi.

Jaký dopad měl na vaši režisérskou kariéru *Nezvaný host*?

Zásadní, protože od té doby jsem byl sám nezvaným hostem v oblasti filmu. To předznamenalo můj lidský i tvůrčí, profesionální osud. Když mě vyhazovali, tak říkali chlácholivé věty, že se o mě postarají na Barrandově a to byla lež jako věž. Stejně mě podvedli s vyhozením ze školy, řekli mi, že se mnou bude kárné řízení, ale že to je jen formalita. Tak jsem tam přišel a oni mě vyhodili, kdybych to tušil, tak jim to takhle neusnadním.

Tehdejší běžná praxe byla, že v rámci klauzur byli akorát lidi ze školy, nikdo zvenčí a pak teprve škola určila, zda ten film může mít další projekce.

V těch klauzurách se promítaly filmy i nižším ročníkům. Klos mi řekl, že tam film nemám promítat, že má v ročníku Kavčiaka, který byl udavač a fízl jako dělo. Příkaz, který měl dát Vávra jako vedoucí katedry, nebyl vydán. Tak jsem šel za Schormem, se kterým jsem už byl na škole skamaráděný. A říkal jsem mu, Evalde, já bych chtěl, abys přemluvil Vávru, aby to šlo do kopie. Vávra, kterého to potom velmi mrzelo, to podepsal do kopie, a tak vzniklo udání na Barrandově. Když jsem si pro tu kopii šel, tak mi řekli, že už ji odvezli na ministerstvo vnitra. Ale kdybych netrval na té kopii, tak by asi žádná aféra nebyla, ale kdo ví, protože udavačů se v Čechách najde dost.

Takže jste nečekal, že to bude mít takhle drsný dopad?

Film zabavili o prázdninách v roce 1970. Na kontrole byli dva hoši, kteří si díky tomu velice profesně pomohli na Barrandově. Také se mluvilo o tom, že zavřou FAMU kvůli dvěma kritickým případům – a to byl film *Nezvaný host* a profesor Milan Kundera. V této souvislosti to bylo pro mě docela lichotivé, nicméně drtivé.

Jak vypadal tenkrát schvalovací proces na natáčení a jak vypadal scénář k *Nezvanému hostu*, protože to muselo být náznakové.

Námět jsem měl už o rok dříve, byla to víceméně absurdita, jakože v každé rodině je nějaký hlídač. Ale protože to byl materiál na delší film než *Svatební noc*, tak jsem si to schoval. A mezitím přišli Rusové, takže tu absurditu jsme žili. Byl jsem ovlivněný situací. Na ministerstvu vnitra poukazovali, že postava Landovského má dvoje hodinky anebo že jsem si vybral Hála, který je podobný Biřákovi a podobné blbosti, které normálního člověka nenapadnou. Ale to vyznění bylo jednoznačné. Všichni potom skončili v Ruzyni na výsleších, celý štáb i pedagogové. Snažili jsme se, pedagogové i já, lavírovat, že to je absurdita a hledali jsme nějaké souvislosti v absurdním divadle. Na té škole jste bezprostředně mohl reagovat. Kachyňa se podíval na scénář, řekl mi, že je to bláznivý, ale že si to mám udělat, když chci. Nebyl nějak nadšený z toho scénáře.

Jaký film jste na škole již nestihl dokončit?

V pátém ročníku jsem měl připravený film, už napsaný, nakonec jsem ho dělal po revoluci v televizi, jmenuje se to *Šťastná rodina*. Ale to už jsem neměl takový ajfr. Pro mě ta revoluce přišla minimálně o deset, patnáct let pozdě.